PAVLE ROGIĆ

LIČNA I PORODIČNA IMENA U JEZIKU

(Prinos proučavanju naše antroponimije)

I.

Poznato je, da je čovjek društveno biće, i život se njegov teško može zamisliti izvan zajednice. I danas čovjek, koji izbjegava ljude i društvo, smatra se čudakom. To pripadanje zajednici čovjek duboko osjeća i očituje u svakoj prilici. Zajednica može biti veća ili manja, šira ili uža. Najstarija je zajednica bila rod (pleme), koji potječe od jednoga praoca. Kod primitivnih naroda takav praotac ne treba da bude ni čovjek, može biti životinja, kakva stvar ili predmet, totem, koji se poštuje kao opća svetinja, u kome je rod utjelovljen. S kultom totema vezan je i običaj eksogamije, prema kome se među članovima iste zajednice zabranjuje bračna veza, a time se zajednica zaštićivala od krvne degeneracije, koja je bila to opasnija, što je zajednica bila malobrojnija i slabija.

Svaki rod imao je svoje rodovsko ime, koje se nasljeđivalo i po kome se očitovala rodovska pripadnost. U mnogim primitivnim zajednicama imenu roda pridavala se neka svetost i magičnost. Pripadnici roda između sebe razlikovali su se na taj način, što su imali lična ili individualna imena, koja se ne nasljeđuju, i što se rod više razmnožavao i dalje cijepao u porodice, imena su se sve više gomilala i češće mijenjala. Te su promjene u ličnim imenima zavisile od ukusa ljudi, od načina života, od prilika, u kojima je čovjek živio, i što se više primičemo našem vremenu, promjene su bile češće, i ličnih imena ima sve više. Deminutivi, augmentativi, hipokoristici, pejorativi obogatili su i povećali broj ličnih imena.

Naši preci donijeli su sa sobom iz svoje pradomovine mnogo ličnih imena, od kojih su se neka sačuvala do danas (Cf. T. Maretić, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, Rad Jugosl. ak., knj. 81 i 82). Ta su imena u velikoj mjeri bila složenice od dva člana kao Berivoj, Dêdomir, Dobrovit, Domanêg, Ljubomir, Vuk(o)mir, Zdedrag i sl., a u daljem razvitku od jednoga člana tih praslavenskih dvočlanih imena bili su izvedeni hipokoristici kao Ljubac, Dobreša, Vukoj, Vukota i sl. (Vidi više primjera u Supetarskom kartularu, lingvistička obrada Dra P. Skoka, str. 252 i d.) Narodna muška imena kao Berislav, Bogdan,

Braten, Bratko, Budislav, Cvetko, Dragonja, Dragoš, Dragoslav, Nedeljko, Poznan, Rade, Ratko, Radoslav, Radoš, Stojan, Stojvuk, Živan, Živko, i ženska Borka, Cvetna, Crnka, Dančica, Dragava, Lepka, Vida i sl. pored mnogobrojnih svetačkih i biblijskih nalazimo u drugoj polovici XIV. stoljeća u Zagrebu (cf. Tkalčić, Povijesni spomenici grada Zagreba, knj. 5.). Stara narodna imena, koja su sama po sebi nosila pogansko obilježje, gube se postepeno, otkako su naši preci počeli primati kršćanstvo i s novom vjerom nova kršćanska imena. U primorskim krajevima i gradovima, gdje je kristijanizacija bila jača i po vremenu ranija, taj je proces gubljenja narodnih slavenskih imena bio završen ranije, a u unutrašnjosti i u planinskim predjelima proces je bio sporiji, i stara su se imena više sačuvala. Po odredbi Tridentinskog koncila (1563) obavezno je bilo, da se na krštenju daju imena samo kršćanskih svetaca. Kako su narodna i kalendarska svetačka imena živjela jedna pored drugih, navodim zanimljiv primjer iz originalnog rukopisa najstarije matice krštenih i vjenčanih u općini Sv. Juraj, kotar Senj. Matica obuhvaća vrijeme od 1696.–1750. i na više mjesta zabilježena su oba imena, narodno i svetačko: Božica aliti Anastažija, Rožalija aliter Ljubica, Volfanga aliti Vuka, Marija aliter Vuka, Cvita aliti Vicenca, i t. d. Opće je poznato, da je i u naše vrijeme još crkva potiskivala narodna imena uvodeći biblijska i svetačka.

Prema tome, da li je kršćanstvo došlo k nama preko Grka ili Romana, i nova kršćanska imena imaju romanski ili grčki lik. Ako je u nekim krajevima kult kršćanskih svetaca bio naročito razvijen, onda imena tih svetaca najčešće nalazimo kao lična imena pojedinih ljudi u tome kraju. Kao što su se često u porodicama davala i još uvijek se daju imena po precima, roditeljima, kumovima, a naročito po kakvom istaknutom članu porodice, tako su u najnovije vrijeme zbog nacionalnih i političkih razloga došla u običaj imena pojedinih ličnosti, koje su se bilo čime istakle u javnom ili političkom životu.

Lična imena, njihova tvorba i likovi od velike su važnosti u našoj onomastici, jer su od ličnih imena i njihovih raznovrsnih oblika izvedena mnoga porodična imena ili prezimena. Korisno bi stoga bilo pobilježiti lična imena, kako se ona nalaze u pisanim spomenicima i u živom jeziku, i poređati ih prema tvorbi i podrijetlu. U slovenskom je jeziku pobrojano nešto više od 200 ličnih imena, prema kojima su izvedena mnoga današnja slovenska prezimena.

Najuža zajednica je obitelj ili porodica i iz potrebe, da se obilježi pripadnost porodici, razvilo se porodično ime, ili, kako se u nas obično kaže, prezime.[1] Prezime se javlja s plemenskom organizacijom, a izvodi se obično iz imena očeva, djedova ili pradjedova, često iz nadimka i zanimanja, a rijetko iz imena majčina ili babina.

[1] Složenica prezime postala je od prijedloga *prez* (*prê-zъ), kojemu je prvobitno značenje *trans, per,* a tek se kasnije razvilo značenje *sine.* Prema tome složenica *prez-ime* značila je preko imena, imenom. U starim našim spomenicima (prva polovina XVI. vijeka) i pisala se odvojeno, a tek kasnije, pošto se pomalo izgubilo osjećanje za pravo značenje te sveze, počela se osjećati kao imenica prezime u nešto izmijenjenom značenju (cf. ARj s. v. prez i prezime).

U primitivnim zajednicama, koje su s vremenom postajale sve veće i mnogobrojnije, lično ili individualno ime nije bilo dovoljno, jer su ta imena često kod više pojedinaca, koji su pripadali istoj ili drugoj zajednici, bila ista ili slična. Da se zadovolji sve veća potreba, koja je rasla s brojem stanovnika i sa sve složenijim odnosima, razvio se vrlo rano sistem filijacije, t. j. pored ličnog imena navodila se i oznaka oca, gdjekad i majke, a iz takvih oznaka izašla su postepeno prava prezimena na -ić, -ević, -ović, -inović. Filijacija je bolje zadovoljavala potrebe u denominaciji čovjeka nego prvobitni jednoimeni sistem golog ličnog imena, što su ga naši preci donijeli iz svoje pradomovine. Sistem filijacije susrećemo i u spomenutom Supetarskom kartularu, iz koga vidimo, da su Romani i Hrvati skraja XI stoljeća poznavali i upotrebljavali takav onomastički sistem. I u sudbenim pozivima i presudama u drugoj polovici XIV stoljeća u Zagrebu često se na taj način identificiraju zagrebački građani. Filijaciju je mogla zamijeniti i naznaka mjesta (topički naziv), odakle je tko bio ili gdje je stanovao, ili naznaka po narodnosti (etnički naziv), zanimanju i sl., ali su svi ti načini i sistemi denominacije imali jedan veliki nedostatak, što nisu bili stalni, nepromjenljivi, t. j. nisu prelazili na potomke, nego su uglavnom prestajali smrću lica, na koje su se odnosili. Kako je administrativno-politička, socijalna i ekonomska struktura državne zajednice, odnosno slobodnih gradova postajala sve složenija, osjećala se paralelno s time potreba, da se u onomastički sistem unese više čvrstoće i stalnosti. Toj potrebi mogli su zadovoljiti samo patronimici ili porodična imena, koja su ubrzo postala nasljedna, jer u jednoj zajednici, u kojoj se baštinilo imanje i dostojanstvo, moralo se baštiniti i ime. To je najprije ušlo u običaj kod porodica, u kojima su se pojedinci bilo u čemu isticali (kao junaci, nosioci kakve vještine, kao glavari, imućni ljudi i sl.), pa su željeli, da to osiguraju i za svoje potomke. Porodično ime bilo je važno sredstvo, da se to dostigne, naročito kad se to imalo utvrditi i pismeno (u oporuci, povelji i sl.). Patronimici su se dakle javili najprije kod pojedinaca i porodica, koji su imali povlašteni položaj (plemstvo i svećenstvo), a onda je s vremenom nastao takav običaj i kod onih, kod kojih nije bilo ekonomske ili praktičke potrebe, da se preko porodičnog imena osiguraju dobivene ili izvojevane društvene prednosti za potomke. Svatko je htio, da na jeftin način zadovolji svoje socijalne potrebe i ambicije (contagion sociale). Jireček smatra, da uvođenje stalnih patronymica i metronymica u dalmatinskim gradovima stoji u svezi s izdvajanjem gradskih patricijskih rodova kao gradskog plemstva, koje je kao kasta s nasljednim povlaštenim položajem morala voditi računa o stalnosti imena. Stvaranje takvih porodičnih imena išlo je polagano, i možemo ga postepeno pratiti u 13. i 14. vijeku. Potkraj Srednjega vijeka imaju već stalna imena i trgovačke porodice »de populo« na isti način kao »nobiles«, ali obrtnici (zlatari, kujundžije, pekari i sl.) u Dubrovniku oko 1550 još nemaju stalnih porodičnih imena (cf. Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, Denkschriften 48, 74).

Čim je porodično ime postalo opća svojina svih klasa, moćno i gordo plemstvo pošlo je korak dalje i tražilo način, da se njihova porodična imena razlikuju od porodičnih imena nižih klasa. Kako su posjedovali zemlje, gradove i zamkove, oni su svojim porodičnim imenima dodavali nove nadimke. Tako su postali kod nas Zrinski, Blagajski, Tržački, Peranski, Bužimski ili od Bosiljgrada, od Mlake, i t. d. (cf. kod Nijemaca dodavanje porodičnom imenu von, kod Francuza de, kod Talijana di).

Nezavisno od ličnog i porodičnog imena javljaju se vrlo rano i nadimci.[2] Upotreba nadimaka, t. j. drugog imena, što ga tko ima pored svoga pravog imena i prezimena, vrlo je stara. Nadimke susrećemo već kod starih Rimljana, koji su prvi stvorili onomastički sistem »tria nomina« (cf. Marcus Tullius Cicero, Gaius Julius Caesar). Njihovi nadimci (cognomina) imaju sva ona svojstva, koja su značajna i za nadimke kod većine evropskih naroda.

Tako su se u Francuskoj u srednjem vijeku stvarali nadimci zbog različitih uzroka. Jedan od njih bio je sve manji broj krsnih imena, koja su bila omiljela i koja su se najčešće upotrebljavala. Montaigne (Essais 1, 46) spominje jednu svečanu gozbu u XII v., na kojoj su bili učesnici samo ljudi sličnog imena. Na toj gozbi bilo je sto i deset vitezova s imenom Guillaume ne računajući neplemiće i poslugu. Da bi se mogli razlikovati mnogobrojni ljudi s imenom Guillaume, Jacques, Jean, Nicolas, potrebno je bilo pribjeći novim imenima, koja su se stvarala na taj način, što su se mijenjala i deformirala krsna imena (cf. Guillemet, Guillemot, Guillemin, Guilleminot, Colas, Colin, Colinet), ili se ličnom imenu dodavalo zanimanje (Jean le Fournier, Guillaume le Chaussetier), ili nadimak prema tjelesnim i moralnim osobinama (Legrand, Camus, čovjek tupasta i plosnata nosa, Appert, bistar čovjek), ili prema mjestu stanovanja i kraju, odakle se tko doselio (Chazal, trošna kuća, ruševina, Dupont, Dubois, Davignon, Bourguignon).

Nadimci su se pridijevali pojedincima, a s njih su se često prenosili na članove njihovih porodica, i tako su postajali nasljedni, t. j. prenosili su se s jednog koljena na drugo. Čim je državna vlast jedan nadimak unijela u svoje knjige, on u najviše slučajeva automatski dobiva stalnost, nepromjenljivost i nasljednost. Nadimci su katkada imali takvu snagu, da su potiskivali ili sasvim istisnuli porodično ili plemensko ime primajući potpuno njihovu funkciju. Sin čovjeka, koji se istakao i dobio uz porodično ime i nadimak, želio je dabome, da taj nadimak svoga oca zadrži, jer ga je već sam taj nadimak izdvajao između drugih. Ako je sin nastavljao očevo zanimanje, a to je u Srednjem vijeku u doba cehovskog zanatstva bilo najčešće, naslijedio se i nadimak, koji se vrlo često davao prema zanimanju. Nadimci, koji su se dobivali zbog kakve naročite fizičke osobine (visine, debljine, niskog stasa, ljepote, ružnoće, boje kože, kose, očiju, načina govora, pripadnosti nacionalne ili vjerske i sl.) ili psihičke (moralne), mogli su se prenositi i na potomke, ako su se takve osobine pojavile kod potomaka. U protivnom slučaju ti su nadimci

[2] Od prijedloga nad i od kraće osnove imenice ime, cf. naramak.

nestajali sa smrću njihovih nosilaca. Slična je sudbina bila i s nadimcima, koji su imali pejorativni karakter, t. j. koji su se pridijevali zbog kakvih nedostataka fizičkih ili psihičkih. Nekoliko takvih nadimaka susrećemo već u Supetarskom kartularu, ispor. Grbica, Čudina, Pšenica, Platihleb, Rakonja, Mačka i sl. Sam osnivač samostana Petar, po kome se i zove Kartular na lat. jeziku, mada je starinom iz romanske porodice, nosi hrvatski nadimak Črni, koji se piše Zerni i Cerni. U Seńu (Hrvatsko Primorje) poznavao sam čovjeka, koji je bio poznat pod imenom Umjetnina, jer je tu riječ vrlo često upotrebljavao, gdje treba i gdje ne treba.

U našim selima obična je stvar, da više ljudi imaju isto ime i prezime,[3] i oni se u svagdanjem saobraćaju razlikuju samo po nadimcima. Dok se nisu na krštenju davala narodna imena, jer ih je crkva suzbijala, a broj kalendarskih imena bio je prema pojedinim krajevima ograničen, takvih pojava bilo je još više nego u naše vrijeme. Nadimci su se stoga često unosili i u službene knjige (općinske, trgovačke, crkvene matice) i na taj način automatski dobivali stalnost i postali nepromjenljivi. Bilo je i takvih slučajeva, da je jedan čovjek mogao imati više nadimaka, jedan po nekoj od svojih osobina, drugi po mjestu stanovanja, treći po zanimanju. Koji je od tih nadimaka prevladao, zavisilo je od naročitih okolnosti.

Moderna država ima velikih zasluga, da su porodična imena dobila svoj današnji oblik, t. j. da je svaki građanin dobio svoje stalno porodično ime, koje se samo u izuzetnim prilikama i samo uz odobrenje državne vlasti može promijeniti.[4] Što je državna mašinerija u svome razvitku postajala složenija, t. j. što je stvarala bolju administraciju, javljala se sve veća potreba, da ima čvrst i stalan onomastički sistem. Državne ustanove, kao što su vojska, sud, škola, gruntovnica, pa dužnosti građana, kao što je plaćanje poreza, i prava, kao što su biranje predstavnika u niža i viša predstavništva, bez čega se moderna država ne može ni zamisliti, traže, da svaki pojedinac bude identificiran i registriran, t. j. da ima svoje stalno ime i prezime. Red i sistem u imenima jedna je od fundamentalnih potreba u modernoj i dobro organiziranoj državi. Najbolji

[3] Pisac ovih redova, kad se 1914. g. morao kao vojni obveznik prijaviti kod vojnog zapovjedništva u Rijeci, konstatirao je, da se iz iste općine još šest vojnih obveznika istoga imena i prezimena nalazi u vojnom registru.

[4] Napominjemo, da proces diferencijacije po porodičnim imenima i u naše doba nije zaustavljen, t. j. nova prezimena i pored stalnih i utvrđenih neprestano se stvaraju, jer ih izaziva svagdašnja potreba. U mnogim većim selima (naročito u Slavoniji) ima mnogo porodica ili kuća, a malo porodičnih imena. U Babinoj Gredi na pr. na 1000 kuća otprilike dolazi 12 osnovnih prezimena, u selu Sikirevcima odmah do Babine Grede na oko 400 kuća samo 7 osnovnih prezimena, u selu Bošnjacima ima samo Lešića oko 130 kuća. Za vlast je dakako od važnosti samo osnovno prezime, ali se u samom selu pripadnici pojedinih kuća ili porodica istoga prezimena znaju i prezivaju po drugim, novim prezimenima. Tako na pr. u Bošnjacima ima Lešića, koji su samo »po pismu«, t. j. u službenim knjigama Lešići, a »po selu«, t. j. kako ih zovu u selu, oni su Nikolići, Petrovići, Ivanići i t. d. U ličkim selima dobiva se na pr. ovakav odgovor, kad se pita za porodično ime: »Iz pisma« zovu se Starčevići, a mi im rečemo Petrići.«

nam primjer pruža nova Turska, koja stalni onomastički sistem dobiva tek u naše doba. Tvorac i reformator moderne Turske Kemal-paša Ata Turk donosi 1934. zakon o porodičnim imenima, koji u prvom svom članu određuje, da je svaki pripadnik turske države dužan uzeti porodično ime i unijeti ga u stambeni registar i rodni list i mora ga upotrebljavati u svima javnim i privatnim odnosima zajedno sa svojim ličnim imenom. Zakon u svom 3. članu propisuje čak, da u govornom i pisanom jeziku porodično ime dolazi na prvo, a lično ime na drugo mjesto.

II.

Porodična imena u našem jeziku najčešće postaju od posvojnih pridjeva na -ov, -ev, t. j. od očeva je ličnog imena ili od riječi, kojom se označivalo očevo zanimanje ili kakvo svojstvo, načinjen pridjev (Petrov, Pavlov, kovačev, majstorov, Bošnjakov), kome je onda pristupio deminutivni nastavak -ić (kao grad-ić, prst-ić), i takva je tvorba značila upravo Petrov, kovačev, majstorov, Bošńakov *mali sin*. Nosilac posesivnosti u takvoj tvorbi bio je nastavak -ov, -ev, a -ić, koji je primarno bio deminutivni sufiks, prestaje vršiti funkciju deminucije, a dobiva novu funkciju, t. j. poimeničuje posesivni pridjev označujući rodovsku i porodičnu descendenciju.[5]

U bugarskom i u ruskom jeziku posvojnom pridjevu obično ne pristupa nastavak -ić, nego za prezime služi sam posvojni pridjev (cf. Solovljev, Petrov, Kostov). Takvih tvorba *ima i kod nas u Slavoniji*, Srijemu, Bačkoj i Banatu kod Hrvata i Srba (cf. Jakovljev, Mirkov, Popov, Stojkov, Vlajkov), a u prošlosti ih je bilo još više. Ima ih i na otocima srednje i sjeverne Dalmacije (cf. Stojanov, Jerolimov, Miškov). Takva porodična imena su pravi patronimici. Kao prezime može služiti gdješto i posvojni pridjev na -in, sam ili s deminutivnim nastavkom -ić (cf. Grgin, Marin, Nenin, Terzin, Vuin, Vlainić, Vlajinić).

Ali *među našim prezimenima ima neobično mnogo tvorba na -ić*, a to -ić nije pristupilo posvojnom pridjevu na -ov, ev, nego je od ličnog imena (Petar, Grgur, Andro, Ante, Stipan) ili od riječi za zanimanje (kovač, kolar) načinjen izravno deminutiv (Petrić, Grgurić, Antić, Andrić, Stipanić, Kovačić, Kolarić, Horvatić i sl.) U takvim tvorbama nedostaje elemenat posesivnosti, i one su prvobitno bile pravi deminutivi (ili hipokoristici), t. j. značile su mali Petar, mali kolar i t. d. (cf. i danas Ivić, Franić, Vladić, kako roditelji često nazivlju odmila svoje dijete). Takve su tvorbe tek u svojoj sekundarnoj upotrebi postale porodična imena. Slično je i s kajkavskim prezimenima na -iček, gdje su upravo dva deminutivna nastavka ič-ek (štok. ić-ak) pristupila ličnom imenu (cf. Pavliček, Juriček, Ivaniček, Lovriček, Vlašiček).

[5] Rocznik slawistyczny XIV, 86, Skok u ocjeni S. Rospond: Południowo-słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem – itj.

Porodična imena tipa Blažićević, Grgićević, Ivićević postala su od deminutiva Blažić, Grgić, Ivić, od kojih je načinjen posvojni pridjev Blažićev, Grgićev, kojima je onda pristupio nastavak -ić. Nastavak -ac, koji češće susrećemo u našim porodičnim imenima, pristupa ili posvojnom pridjevu na -ov, -ev (Jovanovac, Markovac, Rakovac) ili, kad je prezime načinjeno prema zavičaju, imenu mjesta (Vukovarac, Somborac). Porodična imena mogu u našem jeziku postati i od materina imena (Agatić, Anić, Barbarić, Jagić, Katić, Mašić, Nežić). To su deminutivi, kojima je vjerojatno bilo primarno značenje: sin, koji se poslije očeve smrti rodio od majke Kate, Ane, Agate, Jage, Neže, Maše ili je majka bila poznata zbog neke naročite osobine, a moglo se tako nazvati i vanbračno dijete.

Velik je broj porodičnih imena u našem jeziku, koja su postala po kakvom nadimku (pridjevku, prišvarku), koji se davao zbog kakve tjelesne, moralne ili uopće kakve osobine, navike i sl., koja je bilo u čemu odudarala, a mogla se ticati lično pojedinca ili njegove porodice, narodnosti, kraja, odakle je došao, vjere i t. d. U takvim tvorbama često susrećemo mnogo originalnosti, duhovitosti, pronicljivosti, težnje za ruganjem i šalom. Ovamo pripadaju lična imena, imena životinja, biljaka, plodova, riječi za oznaku starosti, rodbinskih veza, jela, različnog oruđa, praznovjerja i sl., koje ili same služe kao prezimena ili su prezimena od njih izvedena. Te nam tvorbe očituju neobičnu širinu i dubinu stvaralačke snage naših naroda. Donosim ovdje nekoliko tipova takvih prezimena iz službenog Imenika javnih službenika Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1906, iz Šematizma eparhije pakračke za godinu 1898 i iz Plemenskog rječnika ličko-krbavske županije (Zbornik za narodni život i običaje Jug. ak., knj. 21, sv. 1, str. 285–344). Od svih tih riječi ima, dakako, i velik broj izvedenica. Prezimena, koja su postala: a) od ličnog imena: Anton, Augustin, Blažek, Broz, Budimir, Filip, Gašpar, Gostimir, Grgur, Jug, Juras, Marač, Marijan, Njegovan, Osman, Perat, Radoslav, Velemir, Velimir, Vladimir, Vujasin, Vukas, Vuksan. – b) od imena životinje: Čagalj, Čorak, Ćuk, Gak, Gavran, Golub, Grmuša, Jarebica, Jelenić, Jelenka, Ježek, Karas, Kokot, Komar, Konjević, Konjović, Kopun, Kos, Kozlica, Kurjak, Kvočka, Kukavica, Labudić, Lastavica, Lepir, Lisac, Lisica, Luben, Mačak, Maček, Medved, Mravak, Muha, Oroz, Oslić, Patak, Paun, Piplica, Pupavac, Puran, Ptica, Ptiček, Rak, Slavujac, Šljuka, Vrabac, Vrabec, Vuk, Vuga, Zeba, Zajc, Zec. – c) imena biljke ili ploda: Blitva, Bukva, Drača, Grahor, Jasika, Javor, Javorina, Koren, Kruška, Misirača, Narančić, Ovas, Peršun, Pšenica, Smokvina, Travica, Žafran. – d) od riječi za dijelove tijela: Batak, Brnjica, Desnica, Dlaka, Drobac, Surla, Trtica, Žila. – e) od riječi za hranu ili jelo: Baškot, Cievara, Gibanica, Kajgana, Kiselina, Korica, Krušac, Ječmenica, Popara, Proha, Skorup, Uštipak, Varenika. – f) od riječi za oruđe i različite predmete: Baglama, Bakrač, Budak, Bukarica, Cjepanica, Čanak, Čavlina, Čutura, Gužvica, Kantar, Klipa, Klipina, Kundak, Križ, Lopar, Motika, Pećina, Pepeonik, Poluga, Poskurica, Pralica, Prečanica, Randa, Sikirica, Stula, Tesla, Torbica, Tojaga, Varićak, Vatralj. – g) od riječi za rodbinske sveze i oznaku starosti: Amidžić, Burazer, Burazor, Čiča, Do-

mazet, Dozet, Nećak, Starčić, Starec, Strika, Svast. – *h) od riječi, koje* označuju stepen državne ili crkvene hijerarhije: Ban, Biškup, Car, Despot, Erceg, Knez, Kralj, Remeta, Župan. – i) od riječi za zanimanje i nomina agentis: Adžija, Barjaktar, Birač, Bravar, Ćurčija,[6] Dugandžija, Hajduk, Kaštelan, Kaluđer, Kartalija, Kockar, Klobučar, Končar, Lončar, Mazalica, Mastilica, Mutabdžija, Oklobdžija, Poturica, Prebeg, Predavec (starosjedioci, koji su se predali Turcima i služili u njihovoj neredovitoj vojsci), Ribar, Samardžija, Serdar, Skok (koji je Uskok ili koji ima značajke Uskoka), Žagar. – j) od toponimičkih imena: Beč, Brestovac, Cetina, Dubrovac, Gerovac, Krbavac, Misir, Pećanac, Velebit, Zagorac. – k) od riječi, koje imaju izvor u narodnom praznovjerju: Gatalica, Sotonica, Vilenica, Vještica, Vrač, Vračar, Vunjak. – l) od riječi za bolesti: Groznica, Kuga. – m) od riječi za oznaku vremena i godišnjih doba: Mrak, Mraz, Oblak, Oluja, Sjever, Studen, Svakidan, Veljača, Zima. – n) od apstraktnih imenica: Busija, Muka, Navala, Opala, Polovina, Popravak, Požar, Razum, Suša, Šteta, Tišma.[7] – o) od pridjeva ili participa: Čađen, Mlađen, Popržan, Popržen, Zaklan. – p) od stranih riječi, najviše iz romanskih jezika: Armada, Basta, Bolta, Eror, Korda, Muselin, Nakarada, Šuper, Varda, Vizir, Vuruna. – r) od složenica: Banjeglav, Bjelobaba, Bodegraj, Crnobrnja, Crnokrak, Derikrava, Gologaža, Galogaža, Gazibara, Krivokuća, Krivošija, Mastikosa, Milobara, Mrkobrad, Munižaba, Palikuća, Pecikoza, Pletikapa, Ražokrak, Sitvuk, Stanivuk, Stokuća, Svrzikapa, Traživuk, Tvrdorijeka, Uščebrka, Vukobrad, Vukoder, Vodogaz, Zjajvuk.

Maretić navodi i *profilaktična imena, t. j. takva, koja su praznovjerni* roditelji davali djeci, da bi od njih tobože otklonili u životu nesreću (cf. Grdan, Grđan, Grubić, Grubišić, Grubor, Mrkša, Mrkšić, Mrkušić).

III.

Rekli smo, da su državna organizacija i administracija najviše pridonijele, da se onomastički sistem dvaju imena, t. j. ličnog i porodičnog ustalio i da je zamijenio prvobitni jednoimeni onomastički sistem. Između evropskih naroda najprije se to dogodilo kod Francuza, i to u početku samo kod povlaštenih slojeva, koji već u ranom Srednjem vijeku pored ličnog imena počinju uvoditi i porodično ime. Francuski kralj Henrik II izdaje 1556. naredbu, po kojoj se kažnjava svaka osoba, koja bi bez dopuštenja promijenila svoje porodično ime. To se odnosilo, dakako, na plemstvo, ali su se za plemstvom brzo počeli povoditi i ostali slojevi,

[6] Od Ćurčija postalo je dalje stezanjem Ćùrčîn, od Ćurčijin (sin), cf. Hàdžić od Hàdžijić, Mùftić od Mùftijić, Dèlić od Dèlijić.

[7] Po Daničiću, Korijeni 84, od tištma, srodno sa tištati. U Vuka, Ivekovića, Pavlinovića isto što naloga, navala, stiska. Riječ je stara, imaju je već pisci XVIII v. Bačić, Banovac, Kanižlić i Tomiković. Ispor. i zapis u manastiru Rmanju (Lj. Stojanović zap. i natp. 5, 117): Igumenom Vasilijem zovomi Tišmom.

tako da je potkraj 16. stoljeća porodično ime pored ličnog postalo opće. Bavarska je dobila zakon o imenima 1677., Austrija 1776., Pruska 1794., a Turska tek 1934., i ti zakoni vrijedili su za sve stanovništvo, a ne samo za povlaštene slojeve. Državne vlasti počele su provoditi popis stanovništva radi državne statistike, i tako su porodična imena morala postati stalna, nasljedna i nepromjenljiva.

Kod naših naroda susrećemo upotrebu porodičnih imena vrlo rano. Obilna onomastička građa nalazi se u mnogobrojnim ispravama i spomenicima javnog i privatnog života počevši već od XIII stoljeća. Spominjemo samo najvažnije: Acta croatica (izd. Kukuljevićevo i Šurminovo), Codex diplomaticus (I–XV knjiga), Monumenta ragusina (knj. I–II), Povijesni spomenici grada Zagreba (I–XI, sabrali i izdali I. K. Tkalčić i E. Laszovski), Lopašićevi Urbari i Spomenici Hrv. Krajine i Smičiklasovi spomenici o Slavoniji XVII stoljeća (sve izdanja Jug. akademije), K. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, II i III (1901–1903), Miklošićeva Monumenta serbica, Pucićevi Spomenici, Svetostefanska hrisovulja, Dečanske hrisovulje, hrisovulja Dušanova (oko 1348., cf. Glasnik srpskog učenog društva 15, 264) i Lj. Stojanović, Stari srpski zapisi i natpisi (knj. I–VI, Beograd 1902–1926). Svi nam ti spomenici pružaju obilno potvrda o porodičnim imenima na čitavom području našega jezika već od XIII i XIV stoljeća, i to ne samo kod pripadnika povlaštenih slojeva, nego i kod običnih građana i ljudi. Ta je upotreba stalno potiskivala stariju upotrebu golog ličnog i očeva imena, po kome se prvi potomak nazivao, i taj bi se proces vjerojatno na čitavom području našega jezika završio isto onako kao i kod zapadnoevropskih naroda, da velik dio naših zemalja nije u XV i XVI stoljeću došao pod tursku vlast. Tursko gospodstvo nad našim narodima zaustavilo je taj proces, a u Sloveniji, koja nije bila pod turskom vlašću, taj je proces završen u XVI i XVII vijeku. Kao svi semitski i orijentalni narodi Turci nisu poznavali čvrstog onomastičkog sistema dvaju imena – nisu ga poznavali ni stari Grci (cf. Sokrat, sin Sofroniskov, Tukidid, sin Olorov) – nego imena stvaraju prema neposrednom pretku (ocu, djedu), mijenjajući ga kod svakog koljena.[8] U svojoj administraciji služili su se Turci takvim sistemom i u našim zemljama, i tako zaustavili raniji razvoj, po kome su stalna porodična imena sve više dolazila u upotrebu mjesto individualnog i očeva imena. Ne može se stoga prihvatiti mišljenje Maretićevo (Rad. Jug. ak. 81, 84), da »u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Crnoj Gori, Hercegovini vlada od pamtivijeka evropski običaj, da se prezimena ne mijenjaju od sina na sina ... i da je u tim zemljama mnogo prije nestalo pravoga narodnoga običaja nego u Srbiji, koja je starome običaju dulje ostala

[8] U ispravi sarajevskog suda iz 1527. navode se kao svjedoci: Hasan, sin Ismaila, Oruč, sin Jusufa, Hasan, sin Abdullaha, Haman, sin Abdullaha iz sela Otigošća, Demirhan, sin Abdullaha iz sela Trnovci i d. U jednoj lat. ispravi iz 1638. zabilježeni su Aly, filius Abu Talib, Abubekir, f. Abu Kahun, Omer, f. Hatam, Osman, f. Uffan i t. d. (cf. Starine Jug. ak. 17, str. 79 i 80).

vjerna«. Vidjeli smo, da je nasljedno porodično ime ušlo u običaj u zapadnoevropskim zemljama postepeno tek u XVI, XVII i XVIII stoljeću, a iz spomenutih spomenika s područja stare srpske države može se zaključivati, da su se porodična imena počela bilježiti na tom području prije turske dominacije. Svetostefanski hrisovulj (Beč, 1890), koji je dao napisati Stefan Uroš II Milutin 1318. sagradivši iznova crkvu sv. Stefana u Bańskoj i bogato je obdarivši, sadržava bogatu toponomastičku i onomastičku građu. U tom se hrisovulju navode mnogobrojna imena međa i ljudi 50 poklonenih sela i katuna. Samih ličnih imena ima nekoliko stotina, i ta gola imena predstavljaju jamačno prvobitni jednoimeni onomastički sistem, koji je u to doba bio u upotrebi. Međutim pored golih imena u denominaciji ljudi ima potvrda, gdje se uz ime nalazi ili nadimak, deminutiv ili oznaka, načinjena od posesivnoga pridjeva, koja se po svom obliku poklapa s pravim patronimikom, samo joj nedostaje drugi važan elemenat, stalnost ili nepromjenljivost, t. j. ta patronimička oznaka vezana je samo uz lice, koje ju nosi. Navodimo potvrde za nadimak ili deminutiv, iz kojih su se mogla razviti prava prezimena: Vojihna Bojićь (28),[9] Hrane Lulićь, Bogdanъ Velcglavъ (29), Radoslavъ Zlatokosъ, Strojilo Velimirićь (30), Radota Dudetićь (34), Beloslavъ Drag'tićь. Druže Radomirićь, Stanimirъ Brat'hanićь. Patronimici, načinjeni od posesivnog pridjeva: Dobroslav Step'kovićь (23), Vojihna Dobrodêvić (28), Hranislav Maďerović[10] (28), S'mil' Srьdanovićь (29), Bogdanъ Predilović Mojanъ (32), Rajko Bratanovićь, Hranislavъ Hrьsovićь, Rajulь Draganovićь (34), Staverь Kragujevićь, Vojihna Ljubojevićь, Beroje Stankovićь (35). Istu onomastičku sliku pružaju Dečanske hrisovulje, koje su nešto mlađe i sadržavaju još bogatiju građu. I tu prevladava golo ime u denominaciji, ali ima i deminutiva ili hipokoristika: Milošь Berislaljićь (6) = mali Berislavov sin, Prьvoje Bratoslaljić (9), po ocu Bratoslavu; ima i Bratosaljić; Pobratь Budislajićь (10), po ocu Budislavu, u sva tri deminutiva ispada v ispred lj; ispor. Budislavić (Mon. croat. 60); Bogoje Dobrobudićь (8), po ocu Dobrobudu, Radoslavъ Draž'čićь (9), po ocu Draško, ispor. patronimik Drašković; Vitanъ Milovanićь (9), po ocu Milovanu, Milošь Utolčićь (12), po ocu Utolu, cf. Popь Utolь a synь mu Gojislavъ (11); Dragoslavъ Bogišićь (12), po ocu Bogiši; Rudь Dobromislićь (14), po ocu Dobromyslu; Rajko Bog'šićь (15), po ocu Bog'ši i t. d.

Nadimci: Umenь Bratujevićь Drokunь (5), Bogoje Blьsović (8), cf. busović = telal, praeco; Hranislavъ Grьbavčićь (12); Rajko Krušev'cь (14), cf. selo ili zaselak Kruševac u staroj srpskoj državi blizu Dečana; Pribislavъ Šapranъ (17, cf. u istom selu Grmočelju Drajko Šapranovićь, Deč. hris. 60), Smilь Kusačićь (15), cf. Kusak, mjesno ime u staroj srpskoj državi (Mon. serb. 199); Milošь Lojeoča (15), vjerojatno u svezi s lojiti = ulagivati se; Tvrьdoje Bal'vanъ (15) i t. d.

[9] Broj u zagradi znači stranu Svetostefanskog hrisovulja i Dečanskih hrisovulja.
[10] Sin maďerov, cf. grč mágeiros (kuhar).

Patronimici: Dragošь Bogdanovićь, Hvaloje Ivanovićь, Milošь Pobratovićь (5), Bogoje Berojevićь, Mil'ko Bogdanovićь (6), Dragošь Šakojevićь (7), ispor. na istoj strani Dražoje a synь mu Šakoje; Miloš Ivanovićь (8); Bogoje Živaljevićь (11); Dmitrъ Milovanovićь (15); Raš'ko Dabojevićь (15), cf. Dabojevići, selo u Bjelopavlićima; od Dabojević postalo je sažimanjem Dabović i t. d.

Crkva je u Srednjem vijeku strogo zabranjivala bračnu vezu među bližim rođacima, pa je zbog toga dolazila u sukob i sa svjetovnom vlašću. Da se toj dužnosti zadovolji, morali su svećenici dušobrižnici voditi točnu evidenciju o svojoj pastvi. Oni su po svojoj dužnosti morali voditi knjige (matice vjenčanih, rođenih i umrlih), u kojima je denominacija rodovska i porodična bila od najveće važnosti. Naročito su se u katoličkoj crkvi takve knjige morale voditi poslije Tridentinskog koncila. U Bosni i Hercegovini u vrijeme turske vlasti vodili su dušobrižničke poslove za katoličku pastvu franjevci, a za pravoslavnu svjetovni svećenici i kaluđeri. U njihovim maticama ili jednostavnim zapisima, koliko su nam se sačuvali, nailazimo na porodična imena, koja nose sve značajke stalnih porodičnih imena, od kojih mnoga i danas žive. Dovoljno je spomenuti same franjevce XVII stoljeća Matiju Divkovića, Stjepana Matijevića, Pavla Papića, Ivana Bandulavića i Ivana Ančića, koji su se svi rodili u Bosni i poznati su nam po svojim književnim radovima. U razdoblju od XVI–XVIII stoljeća iselilo se iz Bosne i Hercegovine u Dalmaciju, Hrvatsku, Slavoniju i Ugarsku mnogo naroda svih triju vjera, a na njihove zemlje naseljavale su turske vlasti seljake i pastire iz južnih krajeva, najviše iz Poibarja, Polimlja, Potarja, od Pive i Morače, kod kojih je kao ranijih podanika turskih već bio uobičajen sistem nazivanja po najbližem svom pretku ili po zanimanju.

I među muslimanima viših i najviših socijalnih slojeva (među begovima i spahijama) u Bosni i Hercegovini susrećemo stalna i nasljedna porodična imena, ali su to mahom potomci nekadašnje bosanske vlastele, koja je ili iz ličnih razloga, ili da sačuva svoj povlašteni položaj dobrovoljno primila islam. Porodična imena Branković, Borovinić, Filipović, Hercegović, Hrasnica, Hranušić, Ljubović, Predojević, Vidaić, Vranešević čuvaju se kao porodična svetinja i prenose s koljena na koljeno, ma da je utjecaj turskih vlasti i njihova onomastičkog sistema bio i kod njih vrlo jak. Muslimanske redove u Bosni znatno su pojačavali i pravi Turci, koji su po službenoj dužnosti kao vojnici i državni službenici dolazili u te krajeve i tu ostajali. Takvim došljacima pripada i poznata begovska porodica Čengića u Hercegovini. Ako dodamo, da se veliki broj muslimana poslije Karlovačkog mira 1699. iz oslobođenih oblasti u Podunavlju, Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji vratio u Bosnu i Hercegovinu, pa mnoge činovničke porodice, koje su poslije okupacije Bosne 1879. i aneksije 1908. iz svih krajeva Austro-Ugarske došle u Bosnu i ondje ostale, onda nam je razumljivo veliko onomastičko šarenilo u toj našoj oblasti.

IV.

Promatrajući na osnovu najstarijih pisanih spomenika historijski razvitak onomastičkog sistema u našem jeziku s obzirom na njegovu geografsku raširenost, očituje se ovakva razvojna crta. Prije dolaska Turaka onomastički sistem na čitavom području našega jezika bio je uglavnom jednak, t. j. u denominaciji ljudi prevladavao je sistem golog imena (jednoimeni sistem), ali je sve složenija društvena stvarnost tražila, da se pored ličnog ili individualnog imena sve češće javlja denominacija po zanimanju, po nadimcima ili po očevu (rijetko materinu) imenu. Dominacija turska zaustavila je taj proces, i on se nesmetano razvijao dalje samo u krajevima, koji su bili izvan turske vlasti. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj i u Istri podudara se taj razvitak sa sličnim razvitkom u Sloveniji. Bogata onomastička građa, koja se nalazi u 5. knjizi Tkalčićevih Povijesnih spomenika grada Zagreba u drugoj polovini XIV stoljeća potvrđuje nam tu pretpostavku. Uz jednoimeni sistem, koji prevladava u gradu Zagrebu XIV stoljeća, javlja se i sistem filijacije, a nadimci uz imena pokazuju sve karakteristične osobine, iz kojih su se kasnije mogla razviti prava porodična imena. Patronimici su još vrlo rijetki. U latinskom tekstu najčešće se navodi golo ime: Georgius contra Stephanum, Clemens contra Iuanum, Thomas contra Paulum i t. d., ili se uz ime bilježi zanimanje: stacionarius, famulus, jobagio. pellifex, mercennarius i t. d. Kako je tada u Zagrebu pored Hrvata bilo i naseljenika Nijemaca, Talijana i Madžara, susrećemo pored ličnog imena češće oznaku: Gallicus, Hungarus, Teutonicus, Bohemus. Da je tih naseljenika bilo mnogo, najbolje se vidi po tome, što je u gradskom sudu pored predsjednika suda, koji je mogao pripadati bilo kojoj od spomenutih narodnosti, bilo i osam prisežnika, po dva od svake narodnosti, a kada je 1377. bilo birano uz njih i 20 zastupnika (consiliarii). onda je i u njihovu sastavu bio strogo proveden princip proporcionalnosti po narodnostima. Sve veći broj stanovnika i potreba diferencijacije izaziva bogatstvo u tvorbi ličnih imena. U tim tvorbama prevladavaju deminutivi i hipokoristici, ispor. Ivček, Ivek, Ivko, Ivšić, Ivančec, Ivančić, Ivana, Ivanica, Ivanka; Vlček, Vlčić, Vlčinić, Vlk, Vlkan, Vlkanić, Vlkec, Vlkmanić, Vlkmanica, Vlčković, Vlković, Vlkovica, Vlkovoj, Vlkovojec; Vida, Videc, Vidko, Vidkovica; Draga, Dragava. Dragčica, Dragica, Dragoj, Dragonja, Dragoš, Dragovan, Dragoslav, Dražić, Draško, Draža i sl. Nadimci pokazuju pravo šarenilo u svojoj tvorbi. Najčešći su nadimci po zanimanju. Uz lično ime susrećemo ovakve nadimke: Brodarić, Filar, Hlebopek, Hlebopečica Kata, Iglar. Iglić, Kipar, Kiparić, Kovač, Kovačić, Kozarić, Lokotar, Malar, Mlinar. Mošnar, Mošnarić, Orožnik, Orožniković, Platnar, Rakar, Ribar, Ribarić, Sedlar, Šoštar, Šoštarić, Šišaković (šišak = kaciga, šljem), Špan. Solar, Solarić, Žitarić. Po kakvoj fizičkoj ili moralnoj osobini ili nedostatku nadimci su ponajviše smiješni i porugljivi, često duhoviti i originalni, tako: Babojeb, Biškup, Devetisodec, Grd, Grdak, Grdavac, Grdec. Grdina, Grdonja, Guzka, Guzica, Guzičić, Grdogaj, Hudolep, Hudolepec.

Hudolepović, Juha, Kratkaroka, Kukavičić, Kopon, Kopun, Koponović, Maček, Mehotreb, Milogled, Osmonog, Paradečalma (češće), Pazar, Pazarić, Pravdić, Prdić, Puh, Sprdnen, Škurjanec, Štakor, Tepec, Vuglen, Volek, Vrag, Vragović, Zdalkalep (?), Zlatobradičić. Proces asimilacije u Zagrebu počeo je vrlo rano, i to se može zaključiti po tvorbi mnogih nadimaka, u kojima hrvatski sufiks dolazi na tudu osnovu: Gemez, Gemzina, Gemzinović, Gozel (Gocel), Gozlević, Huzaren, Huzar, Huzarenović, Hergotinica, Herketić, Herko, Herkovica, Lojtra, Lojtrić, Nandrag, Nandragović, Ortof, Ortoflić, Plaht, Plahtić, Putan, Putanić, Hermanov sin postaje Hermanić, Šibov Šibić ili Šibičić, štacunarev Štacunarić. Od imena Odolas[11] nastaje Odolašević, od Dolas Dolašić, Delašić, od Augustin Augustinović, od Andrija Andrejević, od Križan (Crisanus) Križanić. Po imenu majke Agate ima deminutiv Agatić, Borke Borčić, Magde Magdić ili posesivni pridjev na -in: Dragyn Thomas, Grdnyn Georgius, Jelchyn Ivan, Babin Ivan. Po nacionalnoj pripadnosti pored spomenutih Hungarus, Bohemus, Teutonicus ima Vogrin i nekoliko puta Cigan i Cygan; a po mjestu, odakle je tko: Zagor(e)c, de Černomer(e)c, de Gračan, de Mikulić, de Jarun i t. d.

Sasvim je druga slika onomastičkog sistema, kako nam je pružaju Lopašićevi Urbari (od 1486–1686) i Spomenici Hrv. Krajine (I, od 1479 do 1610; II, od 1610 do 1693; III, od 1693 do 1780). Istina, u najstarijim urbarima (Modruški iz 1486, Urbar grada Dubovca iz 1579 i 1581) čuva se još tu i tamo jednoimeni sistem golog imena, pa sistem filijacije, oznake po zanimanju ili kraju, odakle je tko, ali uglavnom prevladava sistem dvaju imena, t. j. porodična imena, bilo da su pravi patronimici, bilo da su postali od deminutiva i nadimaka, dobivaju stalnost i nepromjenljivost. To se može razumjeti iz okolnosti, što su urbari zamjenjivali na neki način današnju gruntovnicu i katastar, a obično su donosili i registre tlake i daće, pa je trebalo utvrditi identičnost pojedinca, a to se moglo postići samo tako, da je svaki pojedinac imao svoje stalno i nepromjenljivo porodično ime, koje je s oca prelazilo na sina. Mnogobrojni spiskovi vojnika u Lopašićevim Spomenicima Hrv. Krajine pružaju u tom smislu bogatu i uvjerljivu onomastičku građu. Mnoga od tih prezimena žive još i danas.

S istih razloga nalazimo stalan onomastički sistem dvaju imena u Glagolskoj notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića (izdanje Staroslavenske akademije krčke, 1911). Notarske knjige bile su prave gruntovne knjige, i pojedinci su na osnovu njih ili prijepisa iz njih mogli dokazati pravo vlasništva.

U spomenutoj notarskoj knjizi nalazi se oko 800 porodičnih imena iz Vrbnika na Krku i njegove okoline u vremenu od 1637.–1652. Mnoga od tih prezimena sačuvala su se do danas. Zanimljivo je za tvorbu tih prezimena, da su u golemoj većini deminutivi na -ić tipa Antončić,

[11] Muško ime Odola je po svoj prilici u svezi s glag. odoljeti i znači vjerojatno Victor. Njegove su inačice Odeljan, Odolja, Odoljen (cf. ARj s. v. Odola). Daničić u rječniku starina navodi potvrdu iz Mon. serb. 31: Ja Odola, sinъ Predenъ isъ Krajina.

Juranić, Martinčić, Matanić, Milošić, Božanić, Barbarić, Dvorničić, Fugošić, Magašić, Mrakučić, Parčić, Tomašić, Topolić (Topol), Trinajstić, Vitezić, Volarić, Žgonbić. Pravih patronimika, koji su izvedeni od pridjeva na -ov (-ev) -ić, ima samo 14, i jedan na -ov-ac. Navodim ih redom: Baričević, Dobrijević, Dujmović, Dužević, Jugović, Jurković, Mavrović (od Mavrov, a to od Mavro, ispor. selo Mavrov na Krku), Morović (od Moro = Maurus), Ostrogović, Pilčević, Pohmijević, Šmrikovac, Tomković, Valković, Vlahović. Gotovo sve te patronimike susrećemo u Lopašićevim Urbarima ili Spomenicima Hrv. Krajine. I pored stalnog porodičnog imena bilo je i nadimaka. Tako su Juraj Šparožić i Juraj Brusić imali nadimak Bilac, a njihove porodice Bilci, Matija Ostrogović i njegova porodica bili su Dubani ili Dubanići, Ivan Dvorničić i njegova porodica zovu se i Ivančići, Ivan Volarić i njegova porodica Jurčići, Harbić Mara i njena porodica Kmeti, Juraj Bozanić i njegova porodica Vodopije, pok. Matija Ostrogović i njegova porodica Ježeščići, Matija Dvorničić i njegova porodica Marguti, Bolonići su bili Tripani ili Tripanići. Po mjestu rođenja Kata Fugošićka bila je Baščanka, a neka Kata Dobrinjka.

Prezimena u gradu Rabu, kako se navode prema popisima bratovštine sv. Krištofora (od XV stoljeća dalje) i prema štampanim prijepisima isprava od 1600. do 1780., koji se čuvaju u župnom arkivu u Rabu (cf. Srpski etnogr. zbornik 38, str. 312 i 313) potvrđuju, da je onomastički sistem dvaju imena kod patricija i pučana grada Raba od XV stoljeća dalje bio već ustaljen. Mnoga porodična imena žive još i danas. Sporiji je proces bio na selima, jer se u spomenutim popisima imena seljaka navode još po nadimcima ili po zanimanju. Sličan je proces bio i u gradu Pagu. Iz sačuvanih popisa patricijskih porodica i pučana 1399., 1409. i 1433. g. vidimo (cf. Srpski etnogr. zbornik 38, str. 317–319), da su građani novoga Paga, u koji su se preselili iz stare Kise i Staroga grada, već u XV stoljeću imali stalna porodična imena. Od XVI do XIX stoljeća vrši se stalno i lagano doseljavanje na otoke Rab i Pag iz velebitskog Podgorja i Like, zatim sa Kvarnerskih otoka, iz Istre, Zadra i dalmatinskog kopna. Novi naseljenici donose sa sobom ustaljeni onomastički sistem, a neki od njih, koji se žene i odlaze na ženino imanje (»na lašte«), napuštaju svoje prezime i primaju ženino.

Kakav je sistem denominacije bio u Splitu, vidi se najbolje iz spomenutog već Supetarskog kartulara, koji nam pruža onomastičku građu s kraja XI stoljeća. Ta građa obuhvaća uglavnom lična imena (muška i ženska) latinska i hrvatska. Kako samo lično ime nije moglo zadovoljiti potrebe sve složenijeg gradskog života u Splitu, u kome su pored autohtonog romanskog stanovništva počeli da se sve više afirmiraju i slavenski došljaci Hrvati, pored golog ličnog imena počinje da se javlja i sistem filijacije, koji se bilježi na različite načine s naznakom imena očeva, gdjegdje majčina, vrlo rijetko i oca i majke. Prije smo već spomenuli, da ima i nadimaka, i to latinskih i hrvatskih. Iz te onomastičke građe izveo je prof. P. Skok u lingvističkoj obradi Kartulara (str. 257) važan zaključak, da su se Hrvati počeli naseljivati u bizantsko-roman-

skom Splitu mnogo prije svršetka XI stoljeća i da je potkraj toga stoljeća hrvatski jezik u Splitu živio u simbiozi s romanskim. U čitavoj onomastičkoj građi Kartulara nalazi prof. P. Skok samo u jednom sigurnom primjeru porodično ime, koje je zabilježeno u obliku Uilkiki, a koje on čita Vučić. Po svom obliku to je upravo deminutivna tvorba i značila je mali sin oca, koji se zvao Vuk, ili je čisti hipokoristik (ispor. imena od milja Vladić, Antić, Franić), a tek u daljem razvoju i sekundarno postao je porodično ime.

U latinskim i talijanskim ispravama XI i XII stoljeća pored ličnih imena, koja se *u denominaciji* ljudi najčešće upotrebljavaju, spominju se pored ličnih gdješto i imena plemena, roda ili porodice. Tako u Popisu zemalja samostana sv. Ivana u Biogradu kod Zadra iz 1059. zabilježen je Pribinne Gussichi (cf. Rački doc. 163); u ispravi Petra Krešimira iz 1069. stoji u tekstu »iuxta terram Mogoronici« (cf. doc. 75); u Splitu 1178. »alcuni Schiauoni Cucaro« (cf. Codex dipl. 2, 156); u Zadru 1183., zabilježeni su Radonja Virović, Tolimir, sin Stjepana Šubića i Murun Ščemeščević (Scemesceuich, cf. Codex 2, 186); u Zadru 1189. Toliša Tugomirić ... Milonja sa sinom iz plemena Kršelac (de Genere Criszelzo, cf. Codex 2, 234); u darovnici samostanu sv. Krševana u Zadru 1194. Lapčani Ljuboš i Vučin, Polečić Kozan, Hljevljan Vratko, Kamenjanin Dragoš Toljeni, Ramljanin Mireša i t. d. (cf. Codex 2, 268); u Zadru 1201. Prediha Lapčanin (natione Lapcianus cum filio Dragomiro, cf. Codex 3, 2). U potvrdi crkve sv. Petra u Bubnjanima kod Zadra 1207. među osnivačima crkve, koji su zabilježeni samo po ličnom imenu svome i svoga oca, navode se i Nikola i Prodan Gusići, sinovi Dominikovi, a među svjedocima Dujam Mogorović, Tatar Hljevljanin, Čudomir Kačić, Jutroš i Slavomir Lisničići, Pavoš (?) Virević, Strojko Dlamočanin i Uste (?) Čudomirić. Po svojoj tvorbi sve su to ili deminutivi (Čudomirići, Gusići, Kačići, Šubići, Tugomirići), ili toponimička imena (Lapčani, Hljevljan, Kamenjanin, Dlamočanin), ili nadimci (Kukar, Kršelac), ili patronimici (Mogorović). Sva su ta plemena imala u staroj hrvatskoj državi povlašćeni položaj, pa kako su privilegije prelazile na potomke, t. j. bile nasljedne, moralo se i plemensko ime prenositi na nasljednike, jer je ime u pismenoj ispravi ili oporuci bilo jako dokazno sredstvo o pripadnosti plemenskoj s jedne strane, i o stečenom pravu na privilegije s druge strane. Ima isprava, u kojima se pod plemenskim imenom navodi čitav niz ličnih imena, koja su pripadala različnim porodicama, t. j. pojedine porodice jedne veće plemenske zajednice nisu još imale svojih posebnih imena. Tako na pr. u ispravi iz 1190., kojom Dubrovčani ugovaraju mir s Kačićima, navode se pod *nomina Cazichorum, qui iurati sunt* 15 muških ličnih imena, koja pripadaju plemenu Kačića, ali različnim porodicama (cf. Codex 2, 241). Razvoj je s vremenom išao dalje. Kako su plemena brojila sve više porodica (kuća, hiža), pored primarnog plemenskog imena počela su se javljati nova porodična imena, koja su kasnije sasvim istisnula stara plemenska imena. U obligacijskoj ispravi iz 1459. u Steničnjaku spominje se »knez Šimun Slavković, knez lički meju plemenitimi ljudmi

Mogorovići ... mi sudci po imeni Mikula Mihalić od hiže Petričević i Vladušić, i tolikoj Petar Volenčić od hiže Kuklić, i takoje Grgur Budišić od hiže Vrhovac, i takoj Grgur Veselčić od hiže Tugomerić, i takoj Miklouš Juranić od hiže Metka (cf. Šurmin, Hrv. spomenici 150). U ispravi o prodaji plemenštine iz 1484. u Tržiću (današnje Pazarište) spominju se suci buškoga stola: »Ivan Kosinski i Stipan Vukanić z Mohlić, ta oba od plemena Stupić, i Šimun Vukšić s Kučan plemene Poletčić, i Tomaš satnik z Gvozdnice od plemene Kršelac. I tada bihu pristavi rotni po imenu Blaži Zrčić z Dugopolac od plemene Stupić, i Mikula Dobrečić z Vasce od plemene Lapčan (cf. Kukuljević, Acta croatica 120). U Zapisu popa Martinca u Grobniku 1493. spominje se fratar Franko po imeni Budišić, plemene Mogorović (Kukuljević o. c. 156). Presuda ličkog stola u Crnoj Vasi 1497 počinje se: Mi Juraj Sladojević buduči špan meju plemenitimi ljudi Mogorovići v Lici i mi sudci rotni ... po imenu Jakov Sopčić od Petrićević, i Jakov Račić od Ždralić. i Ivan Starac od Vrhovljan, i Grgur Nevković od Podknežinić, i Petar Sudčić od Tugomerić (cf. Kukuljević o. c. 166), gdje se jasno vidi, kako su se nova porodična imena stvarala od nadimaka po zanimanju, starosti i sl. Takvih primjera mogli bismo mnogo navesti, i što su spomenici mlađi, to se sve više gubi onomastički sistem golog imena i filijacije, a mjesto njih javljaju se stalna porodična imena.

Genetički razvitak onomastičkog sistema od jednoimenog do stalnog i nasljednog još se najbolje ogleda u gradu Dubrovniku i na području dubrovačke republike. Na osnovu arhivske građe sabrao je dr. Ilija Sindik za čitavo područje nekadašnje dubrovačke republike obilan i dragocjen toponomastički i onomastički materijal u svojoj opširnoj antropogeografskoj studiji Dubrovnik i okolina (Srpski etnografski zbornik 38, str. 1–249). Stanovništvo Dubrovnika bilo je u starini podijeljeno u tri staleža: u vlastelu (nobiles), pučane (de populo) i u seljake – kmetove. Glavna mjesta u državnoj administraciji pripadala su vlasteli, i oni su davali Republici i značaj aristokratske države. Kako su vlastela bila u glavnom romanskoga podrijetla, u najstarijim ispravama iz X i XI stoljeća nalazimo mahom romanska imena. Proces slavenske asimilacije trajao je u samom Dubrovniku nekoliko vjekova i smatra se, da je uglavnom bio završen u XIV i XV stoljeću. Visoka romanska kultura dugo se odupirala biološkoj slavenskoj nadmoći. Most, preko koga se vršio proces asimilacije, bila je po Jirečeku žena. Od 211 ženskih imena među vlasteoskim porodicama između 1200.–1300. g. slavenskog su podrijetla 129. Lična i porodična imena najbolje nam pokazuju napredovanje slavenske asimilacije. Na osnovu najstarijih popisa stanovništva Dr. Sindik je izračunao, da je broj romanskih imena od X do XIV stoljeća porastao u Dubrovniku za $5^1/_2$ puta, a slavenskih za $21^1/_2$ puta. Dok u najstarijim popisima prevladava u Dubrovniku sistem golog ličnog imena, uz koje se u početku rijetko i postepeno sve više javljaju nadimci i patronimici, dotle su u popisu bratovština Sv. Duha i Sv. Spasa iz 1348. (cf. o. c. str. 220–224), u kome se navodi oko 400 imena

građanskih, ustaljena već porodična imena. Isto je tako s popisom iz 1417. g. (cf. str. 224 i 225), u kome se donosi oko 120 porodičnih imena ulice Prijeko u Dubrovniku. Prevladavanje stalnog onomastičkog sistema u Dubrovniku već u XV stoljeću bit će jamačno posljedica državne administracije. Poznato je, da je dubrovačka republika već u prvim vjekovima svoga života imala odlično uređenu administraciju, u kojoj je svaki dubrovački građanin bio registriran. Useljavanje u Dubrovniku i na područje Republike iz zaleđa, dalmatinskih gradova, iz Kotora, Budve i Bara bilo je vrlo živo, i po sačuvanim uredbama vidimo, da je Republika strogo vodila računa o takvim seobama i doseljenicima. Nije bilo lako postati dubrovački građanin, naročito zbog carinskog zakona od 1449., po kome je dubrovački građanin plaćao mnogo manju carinu za uvezenu robu na dubrovačko tržište.

U velikim metanastasičkim seobama, koje su se izvršile u XVI, XVII i XVIII stoljeću na velikom području, gdje žive naši narodi, prešlo je iz naših jugoistočnih krajeva (Srbije, Bosne, Crne Gore i Hercegovine) u sjeverozapadne (Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Podunavlje i Potisje) mnogo naroda. U popisima tih doseljenika, koji su nam se sačuvali, nalazimo neobično mnogo onomastičke građe. Tako je Austrijska komora, koja je poslije odlaska Turaka iz Slavonije upravljala cijelom Slavonijom (osim Vojne granice), izvršila popis t. zv. komorske Slavonije od 1697.–1702., i taj popis nalazio se kao prilog relaciji grofa Caraffe, koji je Komori imao prikazati vrijednost osvojene zemlje i njene prihode, da se može utvrditi približno cijena, po kojoj bi se zemlja mogla prodati i porez utvrditi. U tome popisu nalaze se i »nomina incolarum«, koja su često netočno zapisana, jer su ih bilježili ljudi, koji nisu poznavali naš jezik, ali unatoč tome lična i porodična imena u tom popisu pružaju bogatu građu za poznavanje naše onomastike u Slavoniji XVII stoljeća (cf. T. Smičiklas, Spomenici o Slavoniji u XVII vijeku, izd. Jug. ak. 1891). U Slavoniji je tada pored prorijeđenog (zbog čestih ratova) starinačkog stanovništva bilo i mnogo doseljenika iz Bosne, Hercegovine, sjev. Dalmacije, Hrvatske, Srbije, Podunavlja i Potisja. Iz imena, kako su u spomenutom popisu zabilježena, može se sa sigurnošću utvrditi, da je jedan dio tadašnjeg stanovništva Slavonije imao ustaljena već i nasljedna porodična imena (od najveće česti patronymica), od kojih većina i danas postoje, ali ima i velik broj stanovnika, koji još nemaju svog ustaljenog porodičnog imena, nego se u popisu bilježe ili po zanimanju, ili po narodnosti, kraju ili mjestu, odakle su se doselili, ili po nadimku, koji su dobili zbog neke fizičke, moralne ili druge osobine.

Od mnogobrojnih primjera navodim samo neke.

Imena prema staležu ili zanimanju. U selu Petrijevcima (u popisu Petrovicz, 1697) zabilježeni su: Tomo Harambaša, Marko Špan, Krsta Spaja (t. j. Spahija), Jurica i Mihok Majstor, Tomas Vodeničar, Ivan Barjaktar, Kolar Martin, Pandur Grgo; u osječkom predgrađu (suburbij) iste godine: Terzija Ivan, Risto, Jakob, Mato Ćurčija, Grgo Tatarin (cf.

Tatarin kao ime u Deč. hrisovulji, p. 24), Lovro i Vidak Čarugdžija,[12] Jakob Medar, Marijan, Ivan i Jakob Terzija, Ivan Mutafčija (koji pravi konjske pokrivače i sl.), Jakob Češljar; u Valpovu (1702): Marijan Desetnik, Marko Čordaš, Pavel Prokuratur, Stipan Prakatur (pogrešno zapisano Frakatur), Mihalj Lončar, Ivan Kolundžija i t. d., i t. d. U toj grupi imena ima najviše kovača, kolara i lončara, a to je razumljivo, jer je tih zanata bilo tada u svakom slavonskom selu.

Imena prema narodnosti ili zavičaju. U istom selu Petrijevcima (1797): Tomas Arnaut, Janoš Madžar, Antol Vukovarac, Jurko Brodanac (po selu Brodancima), Jurko i Andris Topoljanac (po selu Topolju), Boža Bošnjak; u Dalju (1697): Jovan Laćmanin (tako su obično zvali doseljenike iz Bačke i Banata), Plavša Vukovarac, Dobriša Bačvanin, Relja Leskovčanin (po selu Ljeskovu), Radovan i Branko Mačvanin, Mihajlo Daljac, Vuk i Stojak Bošnjak, Vuk Klišanin (danas pustara Klisa kod Tenja), Pejo Tišinac (po selu Tišini kod Osijeka), Vukadin Hercegovac i t. d., i t. d. Naročito se često susrećemo s imenom Bošnjak, jer je iz Bosne bilo najviše doseljenika.

Imena prema nadimku: U selu Petrijevcima (1697): Krsta Kokan, Ilija Golja, Gluhi Martin, Simo i Stanko Mali, Nikola Pauk, Mijat Suša, Crveni Stanko; u Osijeku (1702): Matija Pečenka i t. d.

Ista ili slična imena nalazimo u popisu poreskih glava među budimskim Srbima iz početka 18. stoljeća, dakle iz istog vremena, iz koga je spomenuti popis stanovništva Slavonije. U popisu »budimskih majstora, trgovaca i bakala« između 1710.–1720. (cf. Spomenici iz budimskog i peštanskog arhiva u Glasniku srp. učenog društva II, knjiga 3 i 4.) nalazimo bogat onomastički materijal iz vremena, kad i državnoadministrativni razlozi počinju zahtijevati, da se utvrdi i ustali onomastički sistem dvaju imena. Pored porodičnih imena patronymica, kao što su Dimitrijević, Petrović, Ratković, Stefanović, Milošević, Vojmirović i t. d. susrećemo u tom popisu velik broj imena prema zanimanju: Anto Tabak, Vladisav Bojadžija, Dabo Kopač, Pavao Bakal, Viteš Kovač, Ivko Sabov, Nikola Grk, Sava Kaplar, Todor Terzija, Nedilko Kasap, Nikola Hajduk, Dačo Kapamadžija, Vuk Ekmedžija, Janja Grk Šajkaš, Nikola Lovac, Lazo Kašikar, Živan Čoban, Đurka Jager, Petar Vodeničar i t. d., i t. d.

Prema narodnosti ili kraju: Ilija Bošnjak, Hristo Bugarin, Vučko Arnaut, Todor Rus, Simo Rudničanin, Jančika Vlah, Nikola Šijak i t. d.

Prema nadimku, koji se osniva na nekoj osobini fizičkoj ili psihičkoj: Stipo Stari, Ivan Kobila, Stipan Koza, Antonije Brzi, Jakša Hromi, Hranisav Čolak (t. j. kljast), Ilija Starac, Simo Čarapa Mali, Hranisav Crni, Miho Beg, Stanoje Delija, Petar Mazgov, Petar Zubati, Krsman Dugi, Sava Bećar, Mrđen Čoso, Janko Kopčica, Todor Bradati, Stipan Čutura, Maksim Zec, Janko Šteta, Ostoja Koledanin, Radosav Sakresan i t. d., i t. d.

[12] Pogrešno zapisano Čarupčija; od tur. çarik (obuća od neučinjene kože), čarugdžija, opančar.

Kolebljivost i promjenljivost porodičnih imena u prvoj pol. 18. stoljeća potvrđuje nam i jedan rukopisni izvor iz Hrv. Primorja. Pred nama su matice rodenih, vjenčanih i umrlih općine Sv. Juraj u senjskom kotaru. To su najstarije matice, koje obuhvaćaju razdoblje od 1694.–1780. Doseljenici su bili iz graničnih krajeva sjev. Dalmacije, dakle sa periferijskih područja turske države, i spomenute matice sadržavaju imena prve i druge generacije tih došljaka. Dosta ima primjera, gdje su porodična imena zabilježena u dva lika: Jure Miškulin aliter Blagdan, malo dalje: Jure Blagdan, to jest Jure Miškulinović; Juraj Šimunović aliter Iveško, Jure Šimunov; Ilija Vukelić aliter Matešinović, Mikula Vukelić aliter Matešić, Luka Turinić aliter Matulan, Luka Turina aliter Matulan; Martin Babić aliter Skrbinović, Ivan Babić rečeni Skrbin; Vice Puntarka, žena Ivana Lukanovića aliter Puntarovića, Marko Dujminović aliter Babić, Jure Babić aliter Lužnjak, Janja Lužnjakova, Nikola Savić aliter Milošević, Paval Biondić aliter Miloš, Ivan Kirin, Ivan Kirinović, Mare Kirinova. Prezimena Skorup, Glavaš, Perat, Osmokruh, Turina, Gržeta, Samaržija, Bevandić zabilježena su i u liku Skorupović, Glavašević, Peratović, Osmokruhović, Osmokrović, Smokrović, Turinić, Turinović, Gržetić, Samaržić, Bevanda.

Naizmjence bilježe se Jerkov i Jerković, Šaketa i Šaketić, Brkljača i Brkljačić, Škrgati i Škrgatić, Mesinov i Mesinović, Šimunov i Šimunović, Bulj, Buljev i Buljević, Veljac i Veljačić, Maras, Marasov i Marasović, Matulan, Matulanov, Matulanović, Vrban i Vrbanović, Golac i Golčević, Grbac i Grbčević, Marelja i Marelić, Bijonda, Bijondić i Bijundić.

Prema zavičaju: Mate Grižanac, kalafat Ivan Lošinjanin, Jure Jablančanin, Jure Istrijanin, Matija Senjanin.

Prema zanimanju: Mihaljica Drvodilja, Jure Kovač, Ivica Kovač, Jakov Valković aliter Kovač, Franko Malinar.

Prema različitim osobinama: Luka Kopriva, Luka Veljačić alias Bego, Petar Šikavica, Ilija Šikavičić, Ivan Stulina aliti Benković, Jakov Crljeni, Ivan Crni, Anastažija, žena Franka Crnoga.

U Srbiji se čvrst i stalan onomastički sistem dvaju imena javlja tek potkraj XIX i u početku XX stoljeća kao postulat modernog državnog uređenja. Do toga vremena prevladavao je uglavnom sistem denominacije po neposrednom pretku (ocu, djedu), mijenjajući prezime kod svakog novog koljena. U zapisu niškog mitropolita Janićija iz 1734. g. (cf. Glasnik srpskog učenog društva knj. 49, str. 12) nazivaju se ljudi još po ličnom imenu, uz koje dolazi oznaka po zanimanju, mjestu stanovanja ili po kakvom nadimku. U spomenutom zapisu nalazi se oko 70 imena varošana Prokuplja i knezova iz prokupske nahije, koji su kod pašina saraf-baše uzeli zajam od 1240 groša i potpisali se kao jemci jedan za drugoga. Njihovi su potpisi: Živan ćurčija, Nikola kaftandžija, Đura tufekdžija, Jovan samardžija, Stojko terzija, Jakim sapundžija, Gmija mehandžija, ot Kapulice knez Marinko, ot Muzaća Vučeta, ot Rašice Janko, ot Smrdića Ćorko, ot Rasohače Ćora, ot Batušnice Ćora, ot Balanice Ćorgo, ot Plane Nikola Jablan, ot Babotinca samardži-

Stojan, ot Ćešulovca Jovan šindar, ot Klekuša Mitar Stanbolija. Samo je jedan potpis patronimik po neposrednom pretku: ot Sudimne Jovan Milošević.

Protokol šabačkog magistrata od 1808. do 1812. (cf. Glasnik srpskog učenog društva II, knj. 1, str. 1–222) pruža nam obilnu onomastičku građu s početka XIX v. Tu već prevladava denominacija po neposrednom pretku, ali još ima dosta slučajeva denominacije, gdje je pored ličnog imena samo oznaka po zanimanju, po mjestu stanovanja ili po kakvom nadimku. Navodim samo potvrde s prvih 20 strana: Jovanče terzija, Nikola Muzikrava, Vuk Čarukčija (str. 1); Petar Tarana, Pantelija Birmanac, Danilo buljukbaša (str. 6); Ilija Spuž, Jovan terzija, Nikola Rvat, Milovan iz Drenovca (str. 7); Janko Cincar, Marko Špirta, Jovan Mosta (str. 9); Petar Ćoravi, Jovan Baštovanović (str. 10); Sima Tarla, Sima Jegulja (str. 19); Jovan Cervendlakić, Petar Čarkadžija (str. 20) i t. d.

Milićevićev Pomenik znamenitih ljudi u srpskog naroda, Beograd 1888. pruža zanimljivu onomastičku građu za XIX v. Denominacija se uglavnom podudara s Protokolom šabačkog magistrata. Navodim nekoliko karakterističnih potvrda. Anastasijević Miša, poznatiji kao Kapetan-Miša, veliki dobrotvor današnjeg beogradskog Univerziteta, zvao se tako po ocu Anastasu. Poznati junaci iz Prvog srpskog ustanka Birčanin Ilija, Dobrača Jovan, Dobrnjac Petar, Paštrmac Sima dobili su imena po selima Birču, Dobrači, Dobrnju i Paštrmi, gdje su se rodili. Đorđe Čurčija zvao se najprije Obradović, ali je zadržao prezime Ćurčija, jer se bavio tim zanatom. Stanoje Glavaš nazvao se tako po velikoj glavi, Gluvac Mijajlo, jer je bio tvrdih ušiju, Miloje Đak (Đakova buna), jer je u djetinjstvu učio knjigu, Mutap Lazar, jer je bio mutav, t. j. mutavdžija (čovjek, koji pravi pokrovce za konje i vreće). Otac Filipa Višnjića zvao se Stojan Vilić, a Filip se prozvao po majci Višnji. Namjesnik Toma Vučić Perišić ima ime Perišić po ocu Periši, a nadimak Vučić dao mu je knez Miloš. Poznati protivnik kneza Miloša i Vuka, a pristalica Karađorđev Lazar Arsenijević spominje se samo po nadimku Batalaka (t. j. Bata Laka, Laza), kako ga je prozvao Dimitrije Davidović. Ilija Garašanin nosi ime po selu Garašima u kragujevačkoj nahiji, a otac mu se zvao Milutin Savić. Karađorđe je nadimak, a po ocu Petru bio je Petrović. Knićanin Stevan zvao se najprije Stevan Petrović, a otac njegov Petar Komadinović. Ime Knićanin dobio je po selu Kniću u Gruži. Ilija Kolarac zove se po selu Kolarima u smederevskoj nahiji, a po ocu Milosavu bio je Milosavljević. Lunjevice se zovu po selu Lunjevici u rudničkoj nahiji, Vuk je Stefanović po ocu Stevanu, a braća Milan i Miloš Obrenović po ocu Obrenu. Osnivač Čupićeve zadužbine Nikola Čupić zvao se u mladosti po prezimenu svoga oca Nikola Kurtović, kasnije je napustio to prezime i počeo se zvati prezimenom svoga djeda, materina oca Stojana Čupića.

Postanje i tvorba riječi za porodična imena zanimaju ne samo stručnjaka, nego i svakoga čovjeka. U postanju porodičnih imena učestvovali su mnogi i raznovrsni faktori, subjektivni i objektivni, i stoga je mnoga

imena teško objasniti. Potrebno je dobro poznavati prilike i vrijeme od XIII do XVIII stoljeća, u kome su se u našem jeziku stvarala porodična imena, a to je neobično složeno područje, jer se na njemu isprepleću najraznovrsniji kulturni, socijalni, gospodarski, vjerski i ratnički utjecaji. Proučavanje tih pitanja skopčano je kod nas s velikim poteškoćama, jer nemamo još onomastikona, t. j. rječnika, koji bi obuhvatio sva naša imena i prezimena. Pred više od 100 godina bavio se tom mišlju P. J. Šafarik, djed po majci K. Jirečeka, ali ga je u spremanju građe za taj veliki posao zatekla smrt. I T. Maretić osjeća nedostatak takve knjige, od koje bi bilo mnogo koristi ne samo za filologa, nego isto tako za historika i etnografa. Onomastička građa, koja se obrađuje u ARj, nedovoljna je, naročito u prvoj polovini rječnika, gdje su izvori, iz kojih se uzimao onomastički materijal, bili vrlo oskudni. Budući naš onomastikon treba da nam pruži geografsku raširenost porodičnih imena, t. j. gdje su pojedina imena nastala, kuda su putovala i gdje se danas nalaze, a tek tada moći će se pristupiti njihovoj semantičkoj i etimološkoj obradi. Za našu kulturnu historiju takva je knjiga vrlo važna i potrebna.

(Primljeno za štampu u »Radu« na 5. sjednici V. odjela od 15. V. 1954.)

LITERATURA

Maretić T., O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, Rad Jugosl. ak. knj. 81 i 82.

Bunc S., Pogled v slovensko onomastiko, Slav. revija, Ljubljana, IV 1. 1–2, str. 77–86, 1951.

Pulgram E., Historisch-soziologische Betrachtung des modernen Familiennamens. Beiträge zur Namenforschung, B. 2. p. 132–165, (1950) 51.

Dauzat A., Onomastique (članak u zborniku Où en sont les Etudes de français, suppl. 1935–1948).

Tehnička redakcija i grafička oprema
RADOSLAV N. HORVAT

Korekturu izvršio
Prof. EDO MARUŠIĆ

Štampano u tiskari
Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije

Strojni slog
J. SCHMIDT, VJ. ŠKABERNA i F. REGEL

Prelom
M. GLOGOVŠEK

Štampali
VJ. ČEPIN i M. ŠTEFANEC

Uvezano u knjigovežnici
Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije

SADRŽAJ

Tomo Matić

Vitezovićev »Lexicon Latino-Illyricum« 5

Mirko Deanović

Istroromanske studije 31

Marko Kosor

Zaboravljeni trojezični rječnici Josipa Jurina 119

Pavle Rogić

Lična i porodična imena u jeziku 211